

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาพุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคปัจจัย ๔ ผู้วิจัยศึกษาในวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในการบริโภคปัจจัย ๔ (๒) เพื่อศึกษาการบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม และ (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม ตามพุทธจริยศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ พุทธจริยศาสตร์เป็นหลักประพจน์ ปฏิบัติที่จะพยายามตอบปัญหาที่ว่า เราควรทำอะไร เป้าหมายของชีวิตควรจะเป็นอย่างไร เราจะต้องปฏิบัติหรือแก้ไขตนอย่างไรจึงจะบรรลุซึ่งความดีสูงสุด หรือเราควรทำอะไรเพื่อความดีของสังคมหรือเพื่อประโยชน์สุขของมนุษยชาติ หัวใจของพุทธจริยศาสตร์พอสรุปได้ว่า จงเว้นชั่ว ทำความดีและชำระจิตของตนให้ผ่องใส

ลักษณะทั่วไปของพุทธจริยศาสตร์ ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ ไม่ได้มีลักษณะบังคับ เหมือนกฎหมาย และมีบทลงโทษ ทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์ เป็นข้อความที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ของพุทธจริยศาสตร์ ซึ่งเป็น จริยศาสตร์ที่ประกอบไปด้วยทั้งเหตุและผลอย่างครบถ้วน ทำนองเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ โดยมีส่วนประกอบที่สำคัญ ๆ ๑ ส่วน คือ ๑) ธรรมชาติหรือสสาร (พระอภิธรรมปิฎก) ซึ่งเป็นสิ่งสัมบูรณ์ แต่มีสภาวะเป็นอนัตตา เป็นสิ่งสัมพัทธ์ (สัพเพ ธมมา อนัตตา) คือ มีการรวมตัวกันและการแยกสลายออกจากกันอยู่ตลอดเวลา จนไม่มีตัวตนที่แน่นอน รวมไปถึงค่าของพุทธจริยศาสตร์ ๒) ข้อประพจน์ปฏิบัติตัวของมนุษย์ต่อธรรมชาติ (พระสุตตันตปิฎก) ที่จะทำให้สังคมมนุษย์มีความสุขและวิธีการที่จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ และ ๓) ศีล กฎระเบียบ ข้อบังคับสำหรับมนุษย์ (พระวินัยปิฎก) ซึ่งเป็นข้อห้ามไม่ให้มนุษย์ทำ ถ้ามนุษย์ล่วงละเมิด

ศีลก็จะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ทฤษฎีของพุทธจริยศาสตร์ เป็นทฤษฎีอะไร
ครอบคลุมถึงสิ่งใดบ้างและอย่างไร

กฎของพุทธจริยศาสตร์ กฎ อาจเกิดได้ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ เกิดจากการอุปมาน
ข้อเท็จจริง โดยการรวบรวมจากข้อเท็จจริงหลาย ๆ ข้อเท็จจริงของพุทธจริยศาสตร์ มาสังเคราะห์
เป็นมโนคติแล้วเอามโนคติหลาย ๆ มโนคติมาสังเคราะห์เป็นหลักการ แล้วจะกลายเป็นกฎที่เป็น
จริงเกิดจากการอนุมานทฤษฎี โดยการดึงเอาช่วยย่อย ๆ ของทฤษฎีมาสังเคราะห์เป็นกฎ กฎใน
ลักษณะนี้ เช่น กฎของพุทธจริยศาสตร์ และกฎสัดส่วนพหุคูณ เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎที่มีอยู่จริงของ
ธรรมชาติ

การบริโภคปัจจัย ๔ เป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์มนุษย์เกิดมาต้องมีการ
บริโภคปัจจัย ๔ เพื่อหล่อเลี้ยงให้ชีวิตมีการดำเนินไปได้ การบริโภคปัจจัย ๔ มีคำถามอยู่ว่า
บริโภคอย่างไร จึงจะมีคุณค่า บริโภคอย่างไรจึงจะเป็นประโยชน์แก่นุชย์มากที่สุดและไม่ผิดหลัก
ศีลธรรมอันดีงาม

การบริโภคปัจจัย ๔ เป็นการบริโภคเพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของความเป็น
มนุษย์เท่านั้น มิได้มุ่งพัฒนาวัตถุซึ่งเป็นคุณค่าภายนอก โดยรู้จักการใช้ปัญญาในการรู้จักพิจารณา
ในการที่จะเลือกบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่แท้จริงมีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง การ
บริโภคเป็นปัจจัยระดับพื้นฐานของการสร้างเหตุปัจจัยที่ดีงาม อันจะนำไปสู่การไม่ตกเป็นทาส
ตัณหา คือ ความเป็นอสรภาพ การบริโภคแนวพุทธต้องรู้จักตั้งเป้าหมายหรือคำถามว่า บริโภคเพื่อ
อะไร สิ่งบริโภคนั้นเป็นไปด้วยความเป็นประโยชน์หรือไม่ จะเห็นได้ว่าการบริโภคเชิงพุทธนั้น
จำเป็นที่จะต้องคิดอย่างมีเหตุผลอยู่เสมอ หากไม่มีการใช้ปัญญาคิดอย่างแยบคายมีเหตุผล คุณค่าที่
เกิดจากการบริโภคก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

พุทธจริยศาสตร์ได้แบ่งการบริโภค ปัจจัยเป็น ๒ ประเภท คือการบริโภคปัจจัย ๔ คือ
อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และยา ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ การบริโภคตามจะต้อง
ประกอบด้วยเหตุผลของการบริโภคโดยมีการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสามารถ
ในการดำรงชีวิตที่ดีงามการบริโภคพระพุทธเจ้าได้ตรัสให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายว่าการบริโภค
ปัจจัยสี่คือ “เครื่องนุ่งห่มก็ใช้สอยเพื่อปกปิดร่างกายไม่ใช่เพื่อตกแต่งเป็นเครื่องประดับอาหารก็รู้ว่า

บริโภคเพื่อยังอัตราร่างกายให้ดำรงอยู่ได้บรรเทาความหิวเก่าป้องกันความหิวใหม่เพื่อที่จะได้มีกำลังในการสร้างคุณความดีที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนและป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาลส่วนยารักษาโรคก็ใช้เพื่อบำบัดเวทนาอาพาธต่างๆการบริโภคใช้สอยปัจจัย๔จึงต้องพิจารณาให้ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์จึงจะได้รับประโยชน์สำหรับบริโภคเอง

พุทธจริยศาสตร์เห็นว่าสาเหตุของการบริโภคของมนุษย์มีอยู่ ๒ สาเหตุ คือ ๑. ความต้องการทางกายหรือความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ๒. ความต้องการทางใจ

ความต้องการทางกายนั้น เป็นไปเพื่อทำให้ชีวิตตั้งอยู่ได้ เป็นประโยชน์ที่แท้จริง ได้แก่ การกิน (เพื่อแลกเปลี่ยนธาตุไปสร้างอวัยวะและเนื้อเยื่อ) การหายใจ (เพื่อเอาอากาศไปฟอกโลหิตให้สะอาด) การขับถ่าย (เพื่อเอาของเสียออกจากร่างกายไปทิ้ง มิเช่นนั้นจะเป็นพิษต่อร่างกาย) การนอน (เพื่อให้สมองพักผ่อน และร่างกายมีเวลาพักผ่อน โดยเฉพาะกล้ามเนื้อ ตลอดจนมีเวลาซ่อมแซมร่างกายได้ดีขึ้น) การกินยา (เพื่อรักษาโรค มาเชื้อโรค ที่จะมาทำร้ายร่างกายให้อ่อนแอจนถึงตั้งชีวิตได้ลำบาก) การสวมใส่เสื้อผ้าปกปิดร่างกาย (เพื่อให้ความอบอุ่นร่างกาย และป้องกันการขีดข่วนร่างกาย แมลงกัดต่อย และป้องกันการกระแทบสารเคมีสัมผัสโดยตรง)

ความต้องการทางใจตามทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์นั้นมี ๒ ประเภท คือ ความต้องการทางค้นหา (ความอยากรู้) และความต้องการจากฉันทะ (ความชอบในสิ่งดี) พุทธจริยศาสตร์เห็นด้วยกับความต้องการทางใจด้านฉันทะนั้น เป็นความชอบในสิ่งดี เป็นความต้องการที่จะพ้นทุกข์ต้องการศึกษาจิตใจตนเอง ไม่จำเป็นต้องซื้อหา แต่ต้องลงทุนลงแรงตัวเอง ในเรื่องความอดทน และขยันหมั่นเพียร จนเกิดความรู้จริงแห่งธรรมชาติ ซึ่งสุดท้ายจะบริโภคสุขที่เกิดจากความอิมใจ ต่อความสว่าง สะอาด และสงบ ซึ่งเป็นผลประโยชน์ขั้นสูงสุด

หลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริโภคปัจจัย ๔ มีอยู่ คือ (๑) หลักการบริโภคตามหลักโยนิโส มนสิการ (๒) หลักการบริโภคตามหลักสันโดษ (๓) หลักการบริโภคตามหลักมัชฌิมา (๔) หลักการบริโภคตามหลักปริสธรรม หลักพุทธจริยศาสตร์คือหลักโยนิโสมนสิการ เป็นหลักแห่งการพิจารณาใช้ปัญญาสืบสาวหาเหตุผล หลักการสันโดษ มุ่งเน้นบริโภคบนพื้นฐานของการพิจารณาความจำเป็นตามจริง อิงกับตรรกะของความสมเหตุสมผล ให้มีอิทธิพลอยู่เหนือบนความอยากหลักการบริโภคนิยม มุ่งเน้นบริโภคบนพื้นฐานของการพิจารณาเอาความอยาก (ที่ไม่มีสิ้นสุด) ของตนเอง โดยไม่เล็งเห็นตรรกะของความสมเหตุสมผล ปลดปล่อยความอยากครอบงำนำทางอยู่เหนือความจำเป็นตามจริง หลักมัชฌิมาปฏิบัติปฏิบัติลักษณะแสดงให้เห็นความพอเพียง ความพอดี

ความรู้จักประมาณ และหลักปรีชาธรรมคือหลักประยุกต์ในการบริโภคปัจจัย ๔ หากรู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักตน รู้จักเวลา เป็นต้น การบริโภคก็จะอนุเคราะห์ทำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง คุณค่าของการบริโภคปัจจัย ๔ ตามทฤษฎะพุทธจริยศาสตร์คือ เน้นคุณค่าแท้ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกิดประโยชน์ในการบริโภค

๕.๑.๒ การบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม กล่าวคือ การบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม อยู่ที่ค่านิยมที่มาจากผู้อื่นและความเชื่อของตนเอง จึงได้พยายามที่จะศึกษาและนำมาปฏิบัติใช้ในชีวิต อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพราะคนไทยส่วนใหญ่มีแนวคิดเกี่ยวกับบริโภคนิยมในด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ เพราะเชื่อว่าวัตถุสิ่งของจะนำความสุข ความเจริญมาสู่ตน ครอบครัว และการมีเกียรติยศในสังคม อันเป็นเหตุทำให้แนวคิดนี้กลายเป็นวัฒนธรรมการบริโภคในกลุ่มบริโภคนิยมที่คนไทยได้นำมาเลียนแบบ ซึ่งรู้คุณค่าของการบริโภคนิยม แต่ไม่สามารถที่จะลด ละ เลิกบริโภคนิยมที่เกินความจำเป็นและไม่ได้ ดังนั้นจึงส่งผลให้จุดมุ่งหมายที่จะดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและเรียบง่ายลดลงไป

การศึกษาการบริโภคปัจจัย ๔ มุ่งศึกษาคนไทยกับแนวคิดบริโภคนิยม โดยความหมายบริโภคนิยม คือ วัฒนธรรมแบบหนึ่งที่นิยม การบริโภคที่มีความจำเป็นและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งกับตัวเองและผู้อื่น ไม่คิดแต่เพียงว่าตัวเองได้สนองความต้องการเพียงครั้งคราวเท่านั้นหรือการซื้อสินค้าตามกระแสนิยม และไม่คิดถึงเงินที่ต้องเสียไป ชอบเสพอะไรแปลกๆ ใหม่ๆ โดยคิดว่าจะเกิดผลกระทบอะไร หรือความสบายจะเสียเงินเท่าไรไม่ว่าขอให้ได้สบายไว้ก่อน ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดระบบบริโภคนิยมของคนไทย จึงเป็นเพียงแค่แนวคิดแต่ผลการปฏิบัติก็ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน คือ ยังไม่เป็นระบบ สังคมยังอยู่ไม่ได้ แม้จะมีปัจจัยมากมายให้เลือกสรรก็ตาม ก็ยังละความโลภไม่ได้ จึงทำให้คนไทยบริโภคนิยมอย่างฟุ้งเฟ้อและเกิดการแข่งขันโดยระบบทุนนิยม คนไทยกลุ่มบริโภคนิยมมีประเภทการบริโภคเป็น ๔ อย่างคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค โดยเน้นเสพออย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงโทษที่ตามมา สาเหตุที่คนไทยกลุ่มบริดภคนิยมบริโภคเช่นนั้นเพราะสามารถตอบสนองความต้องการทางกายใจได้เป็นอย่างดีและคนไทยเห็นว่าการบริโภคปัจจัย ๔ เป็นคุณค่าทางสังคมเพราะคนไทยคิดว่า หากบุคคลใดได้บริโภคแบบบริโภคนิยม คือ บริโภคปัจจัย ๔ ที่แพง หรูหรา คนในสังคมก็จะคิดว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีฐานะ รวย เป็นผู้มีวาสนา นำยำเกรงในสังคม สำหรับคุณค่าของการบริโภคของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยมอยู่ที่

ความสุข ความเพลิดเพลินในการเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ แบบตอบสนองความต้องการได้และ
เป็นคุณค่าทางสังคมที่เกิดจากค่านิยมทางสังคมไทย

๕.๑.๓ พุทธจริยศาสตร์วิเคราะห์บริโภคนิยมของคนไทยพุทธจริยศาสตร์วิเคราะห์
ความหมายการบริโภคนิยมของคนไทย ความหมายของการบริโภคของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม
และความหมายของการบริโภคตามแนวพุทธจริยศาสตร์ จัดแย้งกันอย่างชัดเจนดังเห็นได้จาก
ความหมายของบริโภคนิยมมุ่งแนวคิดที่สนองบริโภคปัจจัย ๔ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของชีวิตที่
เกิดจากการบริโภคอย่างแท้จริงชอบเสพของแปลกๆ ใหม่ๆ โดยมีได้คิดถึงผลกระทบหรือปัญหา
ตามมา การบริโภคแบบบริโภคนิยมหากสร้างความพึงพอใจได้ก็ถือว่าบรรลุความต้องการสนอง
ความต้องการได้แล้ว แต่สำหรับการบริโภคปัจจัย ๔ ตามทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์แล้วคำนึงถึงการ
บริโภคปัจจัย ๔ เพื่อคุณภาพของชีวิตอย่างแท้จริงมิได้มุ่งหวังเพื่อสนองความอยากการบริโภคเชิง
พุทธจึงเป็นการบริโภคโดยใช้ปัญญาให้รู้จักการบริโภคที่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง อาจกล่าวได้
ว่าการบริโภคเชิงพุทธเป็นการบริโภคเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้มีความสมบูรณ์บริโภค
เพื่อดำรงชีวิตอยู่ได้ มิใช่บริโภคตามกระแสสมัยใหม่เพื่อความสะดักสะบวยสนองความต้องการที่
ไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกับการบริโภคนิยมของคนไทย

พุทธจริยศาสตร์วิเคราะห์สาเหตุการบริโภคคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม คือเหตุผลการ
บริโภคปัจจัย ๔ ของพุทธจริยศาสตร์และเหตุผลการบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม
วิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุของการบริโภคปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยมมีอยู่ ๒ สาเหตุคือ สาเหตุ
ภายในและสาเหตุภายนอก สาเหตุภายในคือ ความสนองความอยากที่เกิดจากการบริโภค ความ
อยากที่จะบริโภคปัจจัย ๔ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจเกิดความสุขสบาย สาเหตุภายนอกเป็นสาเหตุ
ที่เกิดจากค่านิยมที่คนในสังคมเข้าใจว่า การบริโภคปัจจัย ๔ แบบบริโภคนิยมถ้าบุคคลใดบริโภค
ปัจจัย ๔ ด้วยราคาแพง สวยหรูคนในสังคมก็จะเชิดชูนับถือ หากวิเคราะห์ตามหลักพุทธจริย
ศาสตร์แล้ว สาเหตุหรือเหตุผลในการบริโภคของคนไทยกลุ่มบริโภคนิยม ทฤษฎีพุทธจริย
ศาสตร์มีเห็นด้วยการที่ให้เหตุผลเกี่ยวกับการบริโภคว่า บริโภคเพื่อสนองความอยากและบริโภค
เพื่อให้สังคมภายนอกคิดว่าตนเองเป็นผู้มีฐานะร่ำรวย มีอำนาจวาสนา พุทธจริยศาสตร์เห็นด้วยกับ
การบริโภคปัจจัย ๔ โดยการใช้ปัญญาพิจารณาก่อนการที่จะบริโภคปัจจัย ๔ ให้รู้จักคุณค่าที่เกิดจาก
การบริโภคเพื่อคุณภาพของชีวิต บริโภคปัจจัย ๔ เพื่อความดำรงอยู่แห่งชีวิต ทฤษฎีพุทธจริย

ศาสตร์เห็นว่าการที่คนไทยกลุ่มบริโศคนิยมมีแนวคิดเช่นนี้ เป็นแนวคิดที่อาจสร้างความสุขได้อยู่ในระดับหนึ่ง แต่ความสุขที่คนไทยกลุ่มบริโศคนิยมที่ได้จากการบริโศปัจจัย ๔ เป็นความสุขชั่วคราวเท่านั้น หากคนไทยอยากมีความสุขต้องรู้จักใช้ปัญญา มีแนวคิดที่กว้างไกลให้รู้จักเลือกบริโศปัจจัยตามความเหมาะสมและความจำเป็นตามสมควรแก่ชีวิต

ประเภทของการบริโศ สำหรับประเภทของการบริโศนั้น ตามพระสนะพุทธจริยศาสตร์ก็มี ๔ ประเภทเช่นเดียวกัน แต่มีสิ่งที่น่าสนใจหรือตั้งข้อสังเกตอยู่อย่างหนึ่งคือ ตามพระสนะพุทธจริยศาสตร์นอกจากจะมีประเภทของการบริโศของการบริโศคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคแล้ว ยังแยกประเภทของการบริโศปัจจัย ๔ ไว้อย่างคลุมกล่าวคือมีประเภทการบริโศปัจจัย ๔ ของบรรพชิตและคฤหัสถ์ พุทธจริยศาสตร์ได้วางหลักเกณฑ์ไว้อย่างเห็นได้ชัดประเภทของการบริโศของคนไทยกลุ่มบริโศคนิยมจะเน้นสำหรับกลุ่มบริโศคนิยมนั้น ไม่สามารถใช้กับกลุ่มคนในสังคมทุกกลุ่มได้ เป็นเพียงเฉพาะกลุ่มเท่านั้น แต่ประเภทของการบริโศแนวพุทธสามารถใช้ได้กับคนทุกกลุ่ม ทุกวัย ทุกวรรณะ จะเห็นได้ว่าประเภทของการบริโศปัจจัย ๔ แนวพุทธมีคุณค่ากับคนทุกชั้น ทุกวัย ทุกสถานะ ไม่ว่าจะเป็นใคร อยู่ในฐานะอะไร ก็สามารถนำหลักการบริโศปัจจัย ๔ ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดได้

การบริโศของคนไทยกลุ่มบริโศคนิยม มีหลักการบริโศปัจจัย ๔ แบบสนองคัมภีร์ความอยากซึ่งพุทธจริยศาสตร์ไม่เห็นด้วยกับการบริโศเช่นนี้ การบริโศของคนไทยกลุ่มบริโศคนิยม ผลกระทบที่เกิดจากการบริโศคือ เป็นปัญหาทางจริยธรรม เช่นปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและตัวของมนุษย์เอง พุทธจริยศาสตร์ในฐานะผู้สนับสนุนคือสนับสนุนการบริโศที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และคัดค้านการบริโศปัจจัย ๔ ที่เกิดโทษหาประโยชน์มิได้ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นพระสนะพุทธจริยศาสตร์ที่มีต่อการบริโศปัจจัย ๔ ของคนไทยกลุ่มบริโศคนิยม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

(๑) การศึกษาพุทธจริยศาสตร์กับการบริโศปัจจัย ๔ ของมนุษย์จะทำให้ทราบถึงความมั่นคงของชีวิตมนุษย์เกี่ยวกับการบริโศปัจจัย ๔ ไม่มากนักน้อยในพุทธปรัชญาเถรวาทสืบเนื่องจากการบริโศปัจจัย ทั้งบรรพชิตที่ดีหรือฆราวาสที่ดี ล้วนส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโศ

ทั้งสิ้น ดังนั้นหากทราบถึงพุทธจริยศาสตร์ในการบริโภคน้ำจืด ๔ ก็อาจจะส่งผลต่อผู้บริโภคไม่มากนัก

(๒) แนวความคิดของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่ามีแนวคิดอย่างไรในการบริโภคน้ำจืด ๔ โดยหลักแล้วอาศัยหลักการพิจารณา ความพอเพียงและความพอดี ในการดำเนินชีวิตในพระชนมของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีหลักธรรม คำสอน และแนวทางการดำเนินชีวิตที่วางไว้มาก ขึ้นอยู่กับผู้นำไปปฏิบัติที่จะสามารถนำเอาหลักธรรมคำสอนไปใช้ได้แค่ไหน เนื่องจากพุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่กว้างมากและการบริโภคน้ำจืดก็มีความเห็นที่แตกต่างกันออกไป แม้จะอยู่ภายใต้การบริโภคน้ำจืด ๔ เหมือนกันก็ตาม

(๓) พุทธจริยศาสตร์ก็พยายามที่จะอธิบายให้เห็นถึงการบริโภคต่อการดำเนินชีวิตว่ามีการปฏิบัติอย่างไรในแต่ละด้าน เช่น ด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค และวิธีการปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้อง พอเหมาะพอควร เพื่อให้การบริโภคของมนุษย์มีความปลอดภัย และเกิดความสุขระหว่างธรรมชาติรอบกายมนุษย์ด้วย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

(๑) ควรศึกษาพุทธจริยศาสตร์กับการบริโภคน้ำจืดอื่นๆ เช่น พุทธจริยศาสตร์เปรียบเทียบกับปรัชญาอื่นๆ

(๒) ควรมีการศึกษาอิทธิพลของการบริโภคน้ำจืด ๔ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และสังคม

(๓) ควรมีการศึกษาแนวความคิดเห็นการบริโภคน้ำจืด ๔ ของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันว่าเป็นอย่างไรตามหลักพุทธจริยศาสตร์และปรัชญาอื่นๆ